

פרופ' יונתן גרוסמן

61 זמן אכילת זבח שלמים

שולחן גבוה ושפרנסתם תלויה בו (ראו גם בבלי יומא דף ע"ו ע"א).³ ואכן, רד"צ הופמן משווה את הגבלת זמן אכילת הקורבן לירידת המן. לפי דבריו, זבח שלמים חריג בהקשר זה:

"יוצאים רק השלמים שמביאים בשעות הצלחה גדולה ביותר, שבהן מצאה הברכה הזאת שניתנה על ידי ה' את ביטויה בקרבן, אשר על כן לא נאסר הנותר מהם ליום המחרת"

(המשך דבריו, שם).

הנחת היסוד שעמה נגיש רד"צ הופמן לשאלת יחס שני סוגי השלמים, הפוכה מזו של הנצי"ב. לדעתו, 'ברירת המחדל' היא שהקרבן נאכל ביממה אחת בלבד, והחריגה נעשתה בשלמי נדר ונדבה שאותם מותר לאכול במשך יום נוסף. הנצי"ב לעומתו ביאר את הצמצום המכוון של אכילת שלמי התודה ובכך הניח שזוהי החריגה שדורשת הסבר. עד כמה שהדבר נשמע מוזר, דומני שהצדק עם שתי השיטות גם יחד, כפי שיובן להלן.

זמני אכילת הקרבנות

לשם ביאור זמני האכילה המתחלפים בין שני סוגי השלמים, יש לבחון תחילה את עצם הגבלת זמן האכילה ליום אחד. גם אם צודק רד"צ הופמן שיש ערך בהגבלת זמן האכילה ואין זה ראוי שכוהן יאגור בשר קורבנות לעתיד, יש לברר מדוע ההגבלה היא דווקא למשך יום אחד בלבד, כלומר עד עלות השחר של היום הבא? דבר פלא הוא שבתורת הקורבנות שבספר ויקרא, זמן אכילת הקורבן נזכר רק ביחס לזבח שלמים (בהנגדת שלמי התודה לשלמי נדר או נדבה) אך אין התייחסות מפורשת לזמן אכילת שאר הקורבנות. בספר שמות אומנם נאמר: "לא תזבח על חמץ דם זבחי ולא ילין חלב חגי עד בקר" (כ"ג, יח), אך מלבד השאלה האם "חלב חגי" מכוון לזבח הפסח דווקא (כפי שעולה מהתקבולת והקבלת פסוקנו לשמות ל"ד, כה), נראה שפשטי המקראות עוסקים שם בכל מקרה בקורבנות הבאים בחגים כשעולה אדם לרגל. מדוע אם כן כה ברור לחז"ל, ולפרשנים בעקבותיהם,

בשיעור הקודם הצענו שיייתכן שגם בשלמי נדר ונדבה יש תוספת לחמים, ולא בזה בא לידי ביטוי הפער בין שני סוגי זבח השלמים. אולם בכל הקשור לזמן אכילת הקורבן, ההבדל בין שני המודלים מפורש בכתוב, ולמעשה, בשל כך התורה מפצלת בין שניהם: את זבח התודה יש לאכול ביממה אחת ואילו את שלמי הנדר בשתי יממות (על ההגדרה המורכבת של 'שתי יממות' אלו ראו להלן). לפיכך, מתוך העיון בתיחום זמן האכילה השונה נוכל לעמוד על אופיים המשתנה של שני המודלים בזבח השלמים.

בנוסף להסבר של הנצי"ב שכבר הוזכר – ועל פיו זמן ההקרבה בשלמי תודה מצומצם כדי לאלץ את המקריב להזמין סועדים נוספים – הועלו בפרשנות הצעות אחרות.

תחילה יש להזכיר את טענתו של רד"צ הופמן הנוגעת להגבלת זמן האכילה בקורבנות באופן כללי:

"הטעם של איסור נותר אינו כדי להכריח את המקריב לשתף עניים בסעודת הזבח (כפי שסוברים תיאודורט, קלריק, מיכאליס, רוזנמילר ועוד), וגם לא מפני חשש הריקבון (מורה הנבוכים, קייל, קנובל ועוד).¹ הנימוק הזה גם אינו הולם את המנחות ואת לחמי התודה. את הטעם יש לראות בכך שמי שיושב בשולחן ה' אסור לו לאגור מלאי אלא עליו להביע את בטחונו בה' שיאכל הכל ביום אחד ולמחרת שוב יקבל מאת ה'".²

לפי רד"צ הופמן אכילת הקורבנות הוגבלה ליום אחד כי האלטרנטיבה מביעה אגירת מזון של אדם שאינו יודע אם יהיה לו מה לאכול גם למחרת. בעולם הקורבנות על המקריב ועל הכוהן להביע את ביטחונם בה' שלמחרת "שוב יקבל מאת ה'". רעיון זה מזכיר את סיפור ירידת המן: גם שם הדרישה לאסוף מנת מזון יומית ותו לא קשורה בחינוך העם שהם נסמכים על

3 המן עצמו הוא בעל זיקה ספרותית לזבח הפסח שעשו ישראל במצרים, ולפיכך הקשר בין המן לעולם הקורבנות הדוק ביותר. הרוצה לקרוא על זיקה זו מוזמן לעיין במאמר שכתבתי בהזדמנות אחרת: "המן וקרוב פסח", **עלון שבות** 153 (ניסן תשנ"ט), עמ' 115-136.

1 רמב"ם מורה נבוכים ג', מ"ו.

2 רד"צ הופמן, ויקרא, חלק א, עמ' קעו.

לזיקה זו רומזת המשנה הראשונה בש"ס, המביאה בסמיכות את שני זמני האכילה – זה של המזבח וזה של הכוהנים:

”הַקָּטֹר חֲלָבִים וְאַבְרִים (=הקורבנות שעל המזבח), מִצֹּתָן עַד שְׂיֵעָלָה עֲמוּד הַשֶּׁחֶר. וְכָל הַנְּאֻכָּלִין לְיוֹם אֶחָד (=החלק הנאכל על ידי הכוהנים), מִצֹּתָן עַד שְׂיֵעָלָה עֲמוּד הַשֶּׁחֶר. אִם כֵּן, לָמָּה אָמְרוּ חֻכְמִים עַד חֻצוֹת? פְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֵבֶרָה” (ברכות פ”א מ”א).

גם הקטרת החלבים וגם אכילת הקורבנות על ידי הכוהנים, מצוותן מהתורה עד שיעלה עמוד השחר, אך חכמים הקדימו את גבול הזמן המותר לחצות הליל בכדי להרחיק את האדם מן העבירה.⁷ ייתכן שמסכת ברכות – הפותחת בדיני קריאת שמע ותפילה – פותחת באזכור היממה המקדשית כדי ליצור זיקה בין היממה המעוצבת מתוך קריאת שמע ותפילה ובין עבודת המקדש. בכל מקרה, עצם הזיקה בין זמן אכילת הקורבנות על המזבח לאכילתם על ידי הכוהנים בולט לעין במשנה זו.

לפיכך נראה שהנחת היסוד של רד”צ הופמן מתאימה יותר לתחילת הדיון מזו של הנצי”ב. הדבר המרכזי הדורש ביאור הוא מדוע בשלמי נדר או נדבה מותר לאכול במשך יומיים? אכן, לאחר שתהיה בידינו תשובה לחריגה זו נצטרך לשאול את שאלתו של הנצי”ב – מדוע חריגה זו איננה תקפה בשלמי תודה. מסתבר שבקורבנות אחרים הכוהנים אוכלים את הקורבן כאכילת מזבח, אך בזבח השלמים אכילת האדם אינה משקפת את המשך אכילת המזבח, ואכן, גם בעליו מביא הקורבן שותף באכילתו. מביא הקורבן אינו אוכל אותו כאכילת מזבח. הוא הרי איננו ‘קדוש’ – הדרישה הבסיסית לביאה במגע עם הנוותר מאש המזבח. בעליו של זבח השלמים אוכל אותו כי הוא מוזמן לסעוד לצד קונו, מאותה הבהמה. כפי שכבר הערתי, אי הגדרת זבח

שהכוהנים יכולים לאכול את חלקם רק עד עלות השחר?⁴

מתוך שתיקת הכתוב בסוגיה זו בכל הקורבנות (מלבד בזבח שלמים כאמור), נראה שסיבת האכילה למשך יממה אחת בלבד ברורה מאליה. כל כך ברורה עד שלא צריך לכתוב זאת, אלא רק במקום שבו יש שינוי מהחוק הבסיסי יש לכתוב זאת. אכן הדבר ברור: אכילת הכוהנים מקבילה לאכילת המזבח – כל זמן שהמזבח אוכל את הקורבן גם הכוהנים אוכלים את חלקם.⁵ ברגע שמפנים את המזבח משאריות הקורבן של אמש, צריכים גם הכוהנים לסיים את אכילתם.

רעיון זה עולה במכילתא דרשב”י על הפסוק הנזכר משמות כ”ג, יח:

”לא ילין חלב חגי עד בקר’ – מכאן אמרו הקטר חלבים כל הלילה. ‘לא ילין חלב חגי עד בקר’ – לפי שמצינו בקדשי קדשים שבזמן אכילתן הקטרתן, יכול אף קדשים קלים כן? ת”ל ‘לא ילין חלב חגי עד בקר’.”

מדרש זה מנסח את הדברים מצדו השני של המטבע, אך הרעיון זהה: מאחר שיש זהות בין זמן אכילת הקורבן לזמן הקטרתו, אולי ניתן יהיה להקריב זבחי שלמים במשך יומיים – כפי זמן אכילתם? לפיכך צריך הכתוב להשמיענו שלמרות זמן האכילה המורחב, יש לשמור על זמן ההקרבה הרגיל – יממה אחת ותו לא.

את הזדהות זמן האכילה עם זמן ההקרבה אפשר לנסח גם אחרת: תיאור הוצאת הדשן שפתח את פרשת צו, מלווה אותה לכל אורכה ומגדיר את היום המקדשי – עד עלות השחר. מאחר שכל יום עומד בפני עצמו, ומביא באמתחתו שיר חדש, ברור שגם הכוהנים אינם יכולים להמשיך לאכול את קורבן יום האתמול ביום המחרת.⁶ כשם שהמזבח מתחיל יום חדש עם פינויו בכל בוקר – כך גם הכוהנים, שאכילתם מקבילה לאכילתו.

4 להקריב זבחים; וכשהוא אוכלם אומר ברוך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לאכול זבחים” (תוספתא ברכות פ”ה, הל’ כ”ב).

6 לפני כמה שנים אמרה לי תלמידה שלמדה באחד מבתי המדרש לנשים, שהיא ביקשה לעבור לחדר אחר בפנימייה, מפני שחברותיה לחדר נהגו להשמיע ניגוני שבת גם ביום ראשון. עולם הקורבנות תומך בעמדתה.

7 לפי בעלי התוספות, ההרחקה מן העבירה היא רק לדין לכתחילה, אך אם אירע ולא הוקרבו חלקי הקורבן לפני חצות הלילה, או שלא הספיקו הכוהנים לאכול את חלקם לפני חצות, אפשר לחזור לדין דאורייתא ולהקריב ולאכול עד עלות השחר (תוספות לפסחים דף ק”כ ע”ב, וראו בהרחבה בדיונו של בית הלוי, חלק א’, סי’ לד).

4 ראו את ההוכחות שהביא רד”צ הופמן, ויקרא, חלק א, עמ’ קעה.

5 לפי הרמב”ם אכילת קודשי קודשים היא מצווה בפני עצמה ונפרדת ממצוות הקרבה (הל’ מעשה הקרבנות, פ”ה הל’ א”ב), “אבל אין אכילת הקדשים קלים ותרומה כמו אכילת בשר החטאת ואשם... ולפיכך היא נגדרת במצווה והאוכל אותה עושה מצווה” (ספר המצוות, עשה פ”ט). ראו על כך בהרחבה אצל וינר, ממלכת כהנים, עמ’ סז-עה. הוא מתייחס שם גם לאכילת המנחה שבאופייה שונה מאכילת שאר הקורבנות, אף שבדרך אחרת ממה שהצענו לאורך הדיונים. ראו גם את דיונו של הרב יאיר קאהן בנוגע לאכילת שלמים (ברכה על אכילת שלמים, בתוך: ‘קלמנוביץ, א’ בן-דוד וא’ מושקוביץ (עורכים), מאמר הזבח, אלון שבות תש”ע, עמ’ 37-50). הוא דן ביחס בין דברי הרמב”ם לדברי התוספתא: “היה מקריב זבחים בירושלים אומר ברוך שהגענו לזמן הזה; כשהוא מקריבן אומר ברוך אשר קדשנו במצוותיו וציוונו

תודתו. לפיכך קורבן זה מצוי על הגבול בין קורבן הנדבה לקורבן החובה, ועל כן גם אכילתו איננה מייצגת את זמן החול אלא נותרת בתחום הקודש. לא באתי לטעון ששלמי תודה הם קודשי קודשים; גם את שלמי התודה אוכלים הבעלים וגם שלמים אלו נאכלים במקום טהור ואין צורך במקום קדוש,¹¹ אולם היום הנוסף שמייצג את הזמן האנושי ומצטרף לאכילת שלמי נדר או נדבה, איננו מתממש כאן. זמן האכילה נותר כולו ביממה המקדשית שתחת כנפיה נכנס הבעלים בענווה ואוכל.

לפי דברינו, שני הימים שבהם מותר לאכול שלמי נדר ונדבה אינם יחידה אחת של 'יומיים' אלא שתי יחידות של 'יום אחד'. מעין ראייה לכך שיש לראות את היום הנוסף המותר באכילה כיום שמצטרף ליום הבסיסי, ניתן למצוא בלשון הפסוק המפתיע:

"וְאִם נֶדֶר או נְדָבָה זָבַח קָרְבָנוּ בַיּוֹם הַקָּרִיבוּ אֶת זִבְחוֹ יֹאכְל וּמִמְחֶרֶת וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ יֹאכְל. וְהַנּוֹתֵר מִבֶּשֶׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשְׂרָף. וְאִם הָאֵלֶּל יֹאכְל מִבֶּשֶׂר זָבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יִרְצָה הַמִּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יִחְשָׁב לוֹ פְּגוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הַאֲכָלָת מִמֶּנּוּ עֹנָה תִּשָּׂא"

(ויקרא ז', טז-יח).

הצירוף המגדיר את בשר הקורבן ביום השני – "וְהַנּוֹתֵר מִמֶּנּוּ יֹאכְל" – מוזר. ממה נפשך: אם מותר לאכול את הקורבן 'יומיים', קשה להגדיר את מה שאוכלים ביום השני כ'נותר'. המשמעות של 'נותר' היא בשר שנשאר לאחר שהסתיים הזמן המותר באכילה. אם הזמן מוגדר מראש ליומיים, הבשר איננו 'נותר' בתוך זמן זה. ממש כשם שלא ניתן לומר על אכילת היום הראשון, שמשעה ארבע אחרי הצהריים ואילך – הנותר מהבשר מותר באכילה. אם הדבר מוגדר 'נותר', כנראה מדובר בבשר שנשאר לאחר הגדרת הזמן שלו, אך אם כך – מדוע הוא מותר באכילה? ההמשך המתבקש הוא – כפי שמופיע בהמשך הפסוק ביחס ליום השלישי: "וְהַנּוֹתֵר מִבֶּשֶׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשְׂרָף".

שיקוף לקושי שבפסוק יש בתרגום השבעים, שאכן השמיט את המונח "נותר" בתיאור אכילת היום השני

השלמים כקדוש מלמדת ככל הנראה, שבשר זבח השלמים נשאר ברשות הבעלים וכלל לא עובר לרשות גבוה.⁸ בשל כך זמן אכילת הזבח הוכפל: יום ראשון של אכילתו מקבילה לאכילת המזבח – כבכל שאר הקורבנות – אך כדי לייצג את השותפות שיש בקורבן זה הוסיפה התורה יום נוסף. זהו יום שבא מן הגבולין, יום אנושי שבא מטעמו של האדם המקריב והאוכל את הקורבן. לשון אחר, בזבח השלמים האדם מביא גם יחידת זמן משלו ושני ימי האכילה מבטאים את שילוב המקדש עם עולמו של האדם שמחוץ לתחום הקודש.⁹

עיקרון זה מהותי לזבח השלמים: הוא אינו נאכל רק במקום קדוש אלא בכל מקום טהור (ראו להלן); לא רק כוהנים קדושים אוכלים אותו אלא כל אדם; ובמלים אחרות: הוא לא 'קודש קודשים' ובכך יכול גם מרחב החולין להכיל אותו ולהיפגש אתו (ובלבד שיהיה טהור).

לאור כך ניתן לנסח את השאלה שאנו דנים בה ביתר דיוק: מדוע זמן אכילת שלמי תודה הוא כזמן אכילת שאר הקורבנות? מדוע בשלמי תודה לא באה לידי ביטוי יחידת המן שהאדם מביא אתו לסעודה המשותפת עם קונו?¹⁰ כאמור, בין שלמי נדר ונדבה מצד אחד ובין שלמי תודה מצד שני, יש הבדל של ממש בכל הקשור לתחילת העלילה שהובילה לקורבן. מי חתום על הנעת הקשר שבא כאן לידי הבעה דתית בזבח שלמים? בשלמי נדר או נדבה האדם הוא שמתחיל את המסע; הוא נודר או מנדב באופן וולונטרי קורבן לה'. גם אם הנדר נאמר עם תנאי והבאת הקורבן כבר מודעת לחסד ה' שנעשה עם המקריב, בעל הקורבן הוא שחתום על ראשית המסע.

לעומת זאת, שלמי תודה באים כתגובה לנס שעשה ה' עם האדם. זהו דבר מהותי לתודעה שמלווה קרבן זה: המוטיבציה הבסיסית היא תנועת נפש של תגובה ולא של רצון חופשי. אכן, אין מדובר בקורבן חובה, אך כולנו מלמדים את ילדינו לומר 'תודה', כאילו מדובר בחובה של ממש. הכרת הטוב היא תנועת נפש שיש בה מנדיבות הלב אך היא גם דבר מצופה מאדם מוסרי. על ראשית המסע של קורבן תודה חתום ה': הוא שגמל עם האדם רוב טובה וכעת האדם מגיב לחסד ה' ומביע את

11 אולם ראו את דברי הרב יהודה קופרמן: "פשוטו של מקרא ודברי חז"ל תברו יחד לגלות לנו שקרבן תודה מורכב ממרכיבים של קדשי קדשים יחד עם מרכיבים של קדשים קלים, הפועלים בצוותא במסגרת הייחודית החדשה ההיא. זוהי יצירה חדשה החוצה את הגבולות המקובלים, והקובעת לעצמה גבולות חדשים של שילוב שני סוגי קרבנות והיו לשלימות אחת חדשה" (קדושת פשוטו של מקרא, פרשת צו, עמ' רמז).

8 השוו: מילגרום, ויקרא, חלק א, עמ' 429-430.
9 השוו לדברי הרב יובל שרלו, "זבחי שלמים עלי", **עלון שבות** 82 (תש"ם), עמ' 10-18.
10 אברבנאל ראה את שלמי נדר כמוקריבים כחלק מבקשה לעתיד ואילו שלמי התודה באים לאחר ההצלחה, כתודה, ולאור כך ביאר גם את זמן האכילה המשתנה – "לפי שהמתפלל על העתיד מאריך בתפלתו יותר מהמהלל ומשבח על העבר" (הקדמתו לויקרא, עמ' ט).

* ..... *
 * כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולפרופ' יונתן גרוסמן *
 * עורך: בנימין פרנקל, תשע"ט *
 * ..... *
 * בית המדרש הוירטואלי *
 * מיסודו של *
 * The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
 * האתר בעברית: <https://etzion.org.il/> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: office@etzion.org.il *

בכדי להקל על הקריאה ההגיונית. מילגרום הציע שתי אפשרויות קריאה לפסוק, אך לבסוף נטה לאמץ את נוסח השבעים, במיוחד לאור הפסוקים המקבילים בויקרא י"ט, שבהם הביטוי המוזר באמת חסר: "וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַה' לְרִצְוֹתְכֶם תִּזְבְּחֶהוּ. בַּיּוֹם זָבַחְכֶם יֵאָכַל וּמִמַּחֲרַת, וְהַנּוֹתֵר עַד יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשָּׂרֶף. וְאִם הָאֵל יֵאָכַל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פְּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה" (ויקרא י"ט, ה-12).¹²

רמב"ן למד מהגדרת אכילת היום השני כ"נותר" שאין הכרח להשאיר מהבשר ליום השני ומותר לסיים את אכילתו כבר ביום הראשון:

"ולפי דעתי ענין הכתוב הזה, בעבור שאמר 'ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת', והיה במשמע שתהא מצוה שיאכל בשני ימים, יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר, ולפיכך חזר לבאר 'והנותר ממנו בראשון יאכל (ו)ממחרת', לא שישאיר ממנו בכונה, ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת. אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון, והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר" (פירושו לויקרא ז', טז).¹³

לאור דברינו יכולה הכתיבה המפתיעה לקבל את פשרה. אכן, לו מדובר ביחידה אחת של יומיים, אין מקום לצירוף "הנותר ממנו" תוך כדי הזמן המותר באכילה. אך אם מדובר ביום+יום; יום מקדשי שמסתיים בעלות השחר הראשון, ועוד יום נוסף שאותו 'מביא' הבעלים של הקורבן, אפשר לננות את הבשר של היום השני כנותר מהיום הראשון. אדרבה: יש עניין לננות אותו כך ולבטא בכך שמבחינתו של המקדש בשר היום השני הוא 'נותר', אלא שהוא נותר המותר באכילה בשל הפרספקטיבה האנושית שהצטרפה פה.

לאור דברים אלו יש מקום לבחון אם יש הבדלים משפטיים-הלכתיים בין אכילת היום הראשון לאכילת היום השני. ייתכן למשל שהגדרת זמן היממה תשתנה בין שני הימים הללו, וייתכן שאכילת היום הראשון תישא אופי מקדשי יותר מאכילת היום השני. נדון בכך בשיעורנו הבא.

13 השוו גם לניסוח רבנו בחיי בויקרא י"ט: "ביום זבחכם יאכל" – מצוה לאכלו ביום ראשון עצמו, וממחרת מותר לאכלו גם כן אם נותר מיום ראשון", וראו גם את הדיון בשו"ת חכם צבי, סימן קנא.

12 מילגרום, ויקרא, חלק א, עמ' 420.